

DUÁLIS KÉPZÉS AZ AGRÁRÁGAZATBAN – A FELSŐOKTATÁS ÉS REGIONÁLIS GAZDASÁG MUNKAERŐ-PIACI IGÉNYEI ILLESZTÉSÉNEK HATÉKONYABBÁ TÉTELE

Juhász Csaba¹, Kovács Elza²

^{1,2} Debreceni Egyetem, Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar,
4032 Debrecen, Böszörményi út 138.
E-mail: juhasz@agr.unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A gazdasági versenyképesség meghatározó eleme a folyamatos innováció, ennek eszköze a gazdasági és az akadémiai szféra szoros együttműködése, ahol a kereslet és kínálat, a megoldandó gyakorlati feladatok megfogalmazása és a tudástranszfer révén azok megoldása összehangolt. A duális képzésben érintett gyakorlati képzőhelyek, egyetemi oktatók és hallgatói munkaszerződéssel valós projektfeladatokat végző hallgatók ennek a folyamatnak az erősítéséhez jelentősen hozzájárulhatnak. A duális rendszerben oktató egyetemekre a gyakorlati képzőhelyek képzésben betöltött szerepének hangsúlyos aránya miatt erősen régió-specifikus és így ipar-specifikus képzések indítása jellemző, továbbá a kutatás-fejlesztési projektjeiket is a regionális ipari igények határozzák meg. Összességében a képzési tervek kidolgozása, a tantervek esetleges módosítása az iparral való együttműködés jegyében történik. A duális képzés akkor lehet sikeres, ha a felsőoktatási intézmények szűkebb szakterületre fókuszálnak, és jellemzően az adott régió munkaerő-igényének megfelelően orientáltak, mivel ebben az esetben van lehetőség a nagyszámú gazdasági partnerrel való együttműködésre, akik felvevő piacai a végzett hallgatóknak, azoknak, akiknek a képzésében egyúttal meghatározó szereplőként részt is vesznek.

BEVEZETÉS

A duális képzés elvileg attól függetlenül is bevezethető hatékonyan, hogy azt az intézménytípusok átalakítása megelőzné, mivel a duális képzés adott szakokra indul, olyanokra, amelyeket az intézmény alapképzési szinten egyébként is oktat. Magyarországon az ilyen típusú, integrált duális képzés bevezetése realizálódott számos egyetem esetében a 2015/16 tanévtől. A duális képzés lehetővé teszi, hogy a hallgató a diploma megszerzése pillanatában a választott cég struktúráját, teljes tevékenységi körét minden szinten ismerje, és így elvileg bármely részlet bármely folyamatában hatékonyan alkalmazható legyen. Ezt a gyakorlati időben rotációs formában való munkavégzés biztosítja. A BSc képzés gyakorlati félévének jellegétől és szakmai tartalmától ez különbözteti meg a legmarkánsabban, ezzel a hozzáadott értékkel növeli a

diplomás munkaerő-piaci versenyképességét. Mindamellet a cégek 80%-a elsődlegesen adott pozícióba keres és képez mérnököt, azonban ez a képzés 3 és fél éve alatt változhat is, különösen a hallgató készségeinek megfelelő orientálhatóság kapcsán. A cégek tehát egyrészt egy adott szakterület felé orientálnak, másrészt rugalmasan áthelyezhető munkatársat képeznek. E törekvések optimalizálása a gyakorlati képzőhely és a hallgató együttes döntése, az egyetem ebben nem vesz részt.

Válasz a gazdasági szféra kritikájára

A gazdasági szféra a saját igényei kielégíthetősége alapján minősíti az egyetemi oktatás színvonalát, és jellemzően kritikát fogalmaz meg a képzés minőségére – feltételezhetően erre reagálva is tekintik a döntéshozók – még mindig – feladatnak a felsőoktatás strukturális átalakításával együtt járó fejlesztését. A Magyar Kormány Fokozatváltás a felsőoktatásban – A teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai c. elemzése így fogalmaz: „el kell ismerni .., hogy a gazdaság ... által igényelt alapszintű tudás, készségek és képességek nem feltétlenül esnek egybe az alapképzés által nyújtottakkal.” Oktatáspolitikai kérdés az oktatás általános minősége, amelyről megállapítást nyert, hogy „A diploma értéke és társadalmi megbecsültsége az utóbbi évtizedben csökkent, ahogyan a mögötte lévő tudás mennyisége és minősége is csökkent. Az igazán értékes tudás több egyéni befektetést (tanulást) igényel.” Megjegyezhető, hogy az egyetem legfeljebb nyújtani tudja a tanulás lehetőségét, a tudás átadásának hatékonyságát inkább az egyre kevésbé motivált hallgatói társadalom korlátozhatja. A duális képzési rendszerű képzésekben résztvevők – németországi tapasztalatok szerint – jellemzően ambiciózus, céltudatos hányadát képviselik a hallgatóknak, a kulcs tehát nemcsak a hatékonyabb tanulási, illetve tapasztalatszerzési lehetőség felajánlása, hanem az egyetemre felvételizni kívánó fiatalok gondolkodásmódjának megváltozása, ösztönző formában való megváltoztatása. Itt is megjegyezhető ugyanakkor, hogy ez utóbbi a duális képzéstől függetlenül szintén kívánatos lehet. (JUHÁSZ-KOVÁCS, 2014)

A duális képzés bevezetésének alapvető feltétele a potenciálisan bevonható gazdasági szereplők körének felmérése, a velük folytatott, gyakorlati képzési tematikára és képzési kapacitásokra irányuló szakmai konzultáció, ill. az infrastrukturális,

humánerőforrást érintő és adminisztratív keretek kétoldalú egyeztetése. Az együttműködés meghatározó része a hallgató munkafolyamatokba történő hatékony bevonása és a hallgatói munkaszerződésében foglaltak szerinti folyamatos, a gazdasági szereplő szempontjában hozzáadott értéket teremtő foglalkoztatása. A duális képzési rendszerbe történő becsatornázás lényegi pontja, hogy a partnerek a hallgatói státuszban lévők által betölthető, kínált munkaköröknek megfelelően jelölhetik meg a fogadási keretszám feltöltésére a jelentkezőket. A jövőbeni munkavállaló és a munkáltató intenzív, ugyanakkor rugalmas kapcsolatának lehetőségével mindkét érintett fél előnyösebb kereteket élvezhet, egyrésztől a gazdasági szereplő működését már ismerős és alapszintű tapasztalatokkal már rendelkező szakemberekből töltheti fel a betölthető álláshelyeit, másrészt a hallgató megerősödött szakmai orientáltsága és élő kapcsolata számára az elvárásainak megfelelő elhelyezkedése szempontjából előnyös munkaerőpiaci pozíciót jelenthet már közvetlenül a diploma megszerzése után. (JUHÁSZ et al., 2014)

A nem integrált típusú duális képzés jellemzői

Nem integrált, duális rendszerű oktatás esetében az oktatónak a hallgatói attitűd, ill. igények miatt más oktatás-módszertani eszközöket kell alkalmaznia, a konkrét gyakorlati kérdések elemzésére kevesebb időt fordítva, tőle független esettanulmányokra hivatkozva kell átadnia elvileg ugyanazt a gyakorlatorientált elméleti ismeretanyagot. Emellett a tanulócsoporthoz érdeklődési körére, és ezzel összhangban a vállalati partnerek szektor-specifikus igényeire, specifikus elvárásaira különösen tekintettel kell lennie. A duális rendszerben oktató egyetem számára többletfeladat az ipari trendek naprakész ismerete. Ez tárgyanként több szektort is érinthet, amelyeket egyenként is nagyszámú gyakorlati képzőhely képvisel, sajátos fejlesztési koncepciókkal, irányokkal. Az ilyen ismeretek megszerzése és szinten tartása az integrált rendszerű duális képzésben résztvevő oktatók számára a hazai gyakorlatban várhatóan markáns kihívást jelent majd, különösen a fiatalabb oktatók körében. Ennek kontrollját maguk a cégek végzik indirekt módon, mivel hallgatóikat folyamatosan monitorozzák, a tantárgyi tematikákat időről időre felülvizsgálják és javaslatokat tesznek az aktualizálásukra, összhangban az általuk delegált, vagy szektorukat képviselő elméleti oktatásba bevont munkatársaik által előadásokba bevont saját

esettanulmányokkal, gyakorlati példákkal. A tisztán duális rendszerű képzési rendszerek meghonosítása drasztikus beavatkozással járt volna, új intézmények létrehozásával, az oktatói társadalom átrendeződésével, ami az elméleti és a gyakorlati szakemberek jelentős átmozgását is jelentené, továbbá olyan új finanszírozási rendszer biztosításával, amelyhez sokszereplős, versenyképes, folyamatosan fejlődő, intenzív munkaerő-felvevő ipar kell. Kérdés, hogy a gazdasági fejlődés milyen irányt vesz, hogyan erősödik és specializálódik pl. az élelmiszeripar, milyen cégek jelennek meg a duális képzésben való aktív részvétel igényével. Magyarországon jelenleg a felsőoktatás fokozatos átalakítási koncepciójából adódóan integrált rendszerű duális képzésben gondolkodunk, ahol a meglévő szervezeti és mindennemű erőforrásbeli adottságokra építve bővül a rendszer szerinti képzési kínálat. (KOVÁCS, 2015a)

Az egyes német duális képzési rendszerek adaptálási lehetőségei és korlátai

Az élelmiszer-alapanyag és élelmiszer-előállítás szakterületeit is beleértve, a hazai viszonyokat elemezve a duális képzés adta lehetőségek közé sorolható, hogy (1) szükségszerű a megfelelő elméleti ismeretekkel rendelkező, a termelői szféra adott tevékenységeiben változásokat/problémákat azonnal felismerni és kezelni tudó mérnökök biztosítása. A duális képzés kiemelt előnye, hogy a gyakorlati képzőhely úgy biztosít gyakorlati tapasztalatszerzést hallgatói státuszban, hogy a gyakorlat során végzett munka számára értékteremtő, gazdasági értékkel bír. Meghatározó a (2) stratégiai fejlesztés igények időben és teljesítményben egyaránt hatékony kielégítése. Például Magyarország 2014-2020 közötti időszakra kidolgozott élelmiszeripari fejlesztési stratégiája, valamint az Élelmiszerbiztonsági stratégia közös pontja az innovációra és gazdaságfejlesztésre irányuló cél, illetve az elegendő, szakképzett, rugalmas munkaerő biztosítása. (JUHÁSZ et al., 2014)

Másrészről a duális képzés kapcsán vizsgálandó potenciális kritikus pontokat is fel kell sorakoztatnunk. (1) Egyértelműen differenciáltan kell a munkaköröket és a felsőfokú képzettségi szinteket egymáshoz rendelni. A hazai felsőoktatási struktúra az elmúlt időszakban differenciálódott, felsőoktatási szakképzés keretében mérnökasszisztenseket, BSc képzésben és MSc képzésben mérnököket képeznek az egyetemek. (2) Egyértelműen differenciált képzési kimeneti követelményeknek kell

tartozniuk az egyes felsőfokú képzettségi szintekhez. Ideális esetben a képzettségi szinteknek megfelelő szakmai tartalom jól lehatároltan differenciált, amit a képzési kimeneti követelmények szintén egyértelműen tükröznek. (3) A friss diplomás, elhivatott mérnökök nem mindig kihívást jelentő mérnöki feladatokkal kezdik pályafutásukat. A friss diplomások szakmai tudása ideális esetben – a képzés tartalmának időben folyamatos megújulása következtében – az elméleti ismeretek tekintetében korszerűbb, mint a korábban végzett, főként adott célterületekre szakosodott mérnököké. A szakmai megújulás lehetőségét ugyanakkor a friss diplomás nem rutinszerű feladatokba történő bevonása intenzívebbé is teheti. (4) A cégeknek betölthető munkaköröket kell létrehozniuk, amelyek időszakosan vannak betöltve. A gyakorlati képzőhelyek duális képzési rendszerben ideális esetben a képzési program lehető legteljesebb portfólióját felölelve vállalják a betölthető munkahelyek biztosítását. Abban az esetben, ha a hallgatói munkavállalói szerződés a duális tanulmányok megkezdésével összefüggésben köttetik, a hallgatói és munkavállalói státuszban lévő személy a cég minden releváns munkakörét betölti majd a képzési ideje alatt úgy, hogy nem marad csupán a megismerés/kipróbálás szintjén, hanem valós munkát végez, ez pedig időszakosan betöltött 1-1 – például asszisztensi – munkahelyet jelent minden érintett területen. (5) Különösen a KKV-k esetében kockázatos a rövid- és hosszútávú humán erőforrás-fejlesztési terv hiánya, illetve az ezzel összefüggő – akár pozitív irányba mutató – bizonytalanság. (6) Új feladat a mentori feladatkör beépítése adott mérnöki, irányítói munkakörökbe. A gyakorlati képzőhelyek, amelyek egyúttal munkaadók is, a tanulás fázisában lévő hallgatókat foglalkoztatnak, akiknek megfelelő mentort kell biztosítani – az adott szemeszterek adott szakmai tartalmához rendelt, szakaszosan változva –, hiszen a duális rendszerű képzés lényege, hogy a gyakorlati feladat túlmutat a tevékenységek és folyamatok megismerésén és valamely korlátozott feladat rutinszerű végzésén. (7) Végül, de nem utolsó sorban kihívásként jelentkezik az egyetemi oktatók gazdasági szférában szerzett tapasztalatainak hiánya. Sokszor az egyetemi oktatói státuszt az egyetemet elvégző, tudományos kutatási témában – adott tudományterületen – PhD fokozatot szerzők anélkül töltenek be egyre magasabb szintű és szerteágazóbb feladatkörű oktatói státuszt, hogy a gazdasági szféra valamely szakágában üzleti célú szakmai tevékenységet végeznének. A K+F+I projektekben való együttműködés a gazdasági szféra és a felsőoktatási intézmények között kevésbé

eredményes, ha a gazdasági szféra nem tesz fel valós kutatás-fejlesztési kérdéseket, és/vagy a kutatásban résztvevő oktatók nem rendelkeznek a szofisztikált elméleti ismereteik megfelelő szintű gyakorlati vetületeivel. (JUHÁSZ et al., 2014)

Vállalati lehetőség: a duális képzésben résztvevő hallgatók orientálása

A teljesítményről való objektív tájékoztatás, azaz az érdemjegyek cég tudtára hozatala biztosítja azt, hogy a szakmai gyakorlólé hely a szakmai tartalom mélységét hogyan határozza meg, milyen jellegű munkavégzésre ítéli alkalmasnak a hallgatót. A gyakorlólé helytől nem elvárható, hogy az elsajátítható ismeretanyagot a hallgató által nem elsajátított részét a gyakorlati idő alatt ismét tanítsa. A duális képzés lényege, hogy a szorgalmi időszak végéig elsajátított elméleti ismeretanyagot a hallgató az összefüggő gyakorlati idő alatt vállalati környezetben, gyakorlatban alkalmazza. Amivel tehát nem rendelkezik, annak az alkalmazása nem elvárható tőle, ill. a cég szempontjából a bizonytalan elméleti tudás a munkavégzés minőségére és biztonságára nézve kockázatot jelent. Fontos azonban kiemelni, hogy a gyakorlati időszak a vizsgaidőszakkal azonos időpontban kezdődik, tehát a hallgató az adott félév tárgyait a gyakorlat megkezdésekor még nem minden esetben teljesítette elővizsga formájában, ennek megfelelően felkészültsége nem adott. A vizsgák letétele folyamatos, preferáltan a gyakorlat első időszakában, így az elméleti szakmai ismeretek elvárhatósága a hallgató saját döntése szerinti vizsga-letéleti időpontoktól számítva releváns. Mindazonáltal, a teljesített tárgyak alapján – az érdemjegy figyelembe vételével – illeszthető a gyakorlati időszak szakmai tartalmának megfeleltetése. Ez felveti a kérdést, hogy a gyakorlati képzőhely mely tárgyköröket csoportosítsa a gyakorlati időszak első, fentiek által érintett szakaszára, mivel hangsúlyozandó, hogy értékteremtő, biztos elméleti tudásra építő munkát kell végeznie a hallgatónak. A tárgykörök csoportosítása és egymást követő gyakorlása a projekt-jelleg miatt indokolt. A vállalatnál a fentiek szerint érintett mentorra hárul az a feladat, hogy felmérje a hallgató adott félévben hallgatott tárgyakhoz köthető, ismereteit – amelyek értelemszerűen nem fedik a még be nem számolt, meg nem tanult ismereteket – és azokhoz illessze a feladatokat. Áthidaló megoldás lehet a puha készségek felé történő orientálódás, amely ugyanakkor nem választható el az értékteremtő munkától, hiszen például a csapatmunka valamely feladat elvégzését feltételezi. A vállalatok a hallgatókat a saját céljaiknak megfelelően

orientálják, ennek megfelelően belső monitoring alapján értékelik az adott szakmai területekhez való affinitásukat, a fejleszhetőségük intenzitásának mértékét. Példaként hozható az ágazati gazdasági irányultságú rátermettség, amely a felvételiztetés keretében nyilvánvalóan még nem mérhető, ugyanakkor a hallgatói státusz ideje alatt a tantárgyak teljesítésének megfelelően időzítve, a gyakorlati teljesítmény értékelése révén arról a vállalat meggyőződik. Ily módon az ágazatban jártas, de az általa kiemelten megjelölt szakterületen gyakoroltatható és fejleszhető szakembert képez. A tematika szerinti tantárgyakhoz rendelt gyakorlati feladatok időbeli súlyozása vállalat kompetenciája, így biztosított a kellő mozgástér a hallgató adott, specifikus szakterület(ek)en való nagyobb arányú gyakoroltatásának. A duális képzésben résztvevő hallgatókra általában, a nemzetközi gyakorlatban mindenképpen jellemző, hogy motiváltak, jó képességűek – ezt biztosítja a vállalat azon joga, hogy csak az igényeinek megfelelő tudással, készségekkel, attitűddel rendelkező jelentkezőket vállalja – így várható, hogy a diploma megszerzésének időpontját a nyelvvizsga hiánya nem késlelteti. Ugyanakkor, ha a hallgató középiskolai tanulmányi ideje alatt még nem tett középfokú nyelvvizsgát, vagy esetleg több idegen nyelvet is tanult, a cég orientálhatja egy adott nyelv magasabb szintű elsajátítása irányába (külföldi leányvállalat vagy anyacég bevonásával), illetve motiválhatja a nyelvvizsga mihamarabb történő megszerzését. (KOVÁCS, 2015b)

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A mérnök műszaki megoldásokban gondolkodik, rendszerek egyszerűsítésében, optimalizálásában akár költséghatékonyság, akár energiahatékonyság vagy anyaghasználat vonatkozásában. Új üzemegységek tervezésében, technológiai alternatívák értékelésében és a vállalat terveinek megfelelő opció kiválasztásában vesz érdemben részt, ahol kereskedelmi forgalomban lévő technológiák, licencek teljes körű, naprakész ismerete elvárt, illetve a mérnöknek a megfelelő módszertan, valamint értékelési rendszer ismeretének és alkalmazási készségének a birtokában kell lennie. Döntés-előkészítési munkát végez, ahol a „jó” választás hosszú távú hatással van a vállalat teljesítménymutatóira. Ezekre kell tehát felkészíteni szisztematikusan egyre komplexebbé tett feladatokkal a hallgatót a gyakorlati képzés keretében. A munka menetével való megismertetés lehet elsődleges cél, valamint egy-egy fejlesztő

munkájának a követése – egyéni kiemelt képességnek tekinthető, ha a hallgató egy kreatív ötletet javaslatként is meg tud fogalmazni, vagy részt tud venni egy koncepció kialakításában/kidolgozásában. Ez a kritériumpont egyúttal elméletileg indikátora lehet az elméleti oktatásnak is, ahol elvárt, hogy a szakterületen a legújabb fejlesztések, fejlesztési irányok is részletesen tárgyalásra kerülnek, továbbá a hallgató ismereteket sajátít el a fejlesztési igények és kihívások, korlátok vonatkozásában is. Ez azonban csak akkor igaz, ha feltételezzük, hogy a jó képességű, szorgalmas hallgató jeles eredménnyel teljesíti a tanulmányait és így a tudástranszfer a hallgató felé megvalósul a legújabb K+F+I eredmények tekintetében is.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A közlemény alapját a TÁMOP-4.1.1.F-13/1-2013-0004 Munkaerő-piaci igényeknek megfelelő, gyakorlatorientált képzések, szolgáltatások a Debreceni Egyetemen Élelmiszeripar, Gépészet, Informatika, Turisztika és Vendéglátás területen (Munkaalapú tudás a Debreceni Egyetem oktatásában) c. projekt keretében végzett kutatások és elkészült tanulmányok képezik.

IRODALOMJEGYZÉK

- JUHÁSZ Cs., KOVÁCS E., 2014: Külföldi duális gyakorlati modellek adaptálási lehetőségének feltárásán alapuló módszertan (élelmiszeripari hulladékgazdálkodás és környezeti teljesítmény szakterület). TÁMOP-4.1.1.F-13/1-2013-0004
- JUHÁSZ Cs., KOVÁCS E., TAMÁS J., 2014: Külföldi duális gyakorlati modellek adaptálási lehetőségének feltárása (élelmiszeripari hulladékgazdálkodás és környezeti teljesítmény szakterület). TÁMOP-4.1.1.F-13/1-2013-0004
- KOVÁCS E., 2015a: Jó nemzetközi és hazai gyakorlatok a duális és moduláris képzési programok vonatkozásában az élelmiszer/táplálkozás szakmai területen. TÁMOP-4.1.1.F-13/1-2013-0004
- KOVÁCS E., 2015b: Mentori segédlet a duális képzéshez. TÁMOP-4.1.1.F-13/1-2013-0004